

IRODALMI SZEMLE.

Magyar Országgyűlési Emlékek.

— Szerkeszti és történelmi bevezetésekkel ellátja dr. Károlyi Árpád. —

A tizenegyedik kötet az 1605—1606-ik esztendőben történt igen nevezetes események adatait adja az olvasó elé. A nagyon gazdag kötet áttekintését megkönnyíti a minden igényt kielégítő bevezetés.

Ezt a két esztendőt hazánk történelmében, a legkorszakalkotóbb esztendőkké tették a megkezdett és dicsőséggel bevégzett küzdelmek.

A nemzet támadását a kormánynak az alkotmány és törvények ellen úgy a politikai, jogi, vallási, mint minden országos, nemzeti közügyben kiadott törvénytelen, önkényes rendeletei és cselekedetei indították fel.¹ Ezek a visszaélések a főhatalommal ismeretesek, főbb vonásaikban. Tekintettel azonban a jelenlegi Osztrák-Magyar monarchiát alkotó két ország történetére, szükséges, hogy minden ilyen nagy fontosságú eseményről minél hitelesebb és részletesebb adatokkal rendelkezünk. A mint ez a XI. kötet is mutatja, a részletes adatgyűjtés több tévedést igazít helyre, melyeket eddig igazaknak tartottak.

Ez a kötet adat a legfényesebb tanúbizonyosság, hogy újabb és újabb adatok napvilágra hozásával mennyivel világosabban jelennek meg előttünk a századokkal ezelőtti történet és hatásukban most is érezhető események, a nagy történelmi alakok képe.

Mily szabályosan domborodik ki a szerencsétlen Rudolf császár és király zavart kedélye, kire környezete, legnagyobb részben önző érdekektől vezettetve, úgy a Rudolf által kormányzott országokra, mint magára Rudolfra is a legkárhuzatosabb befolyást gyakorolja.

Mily élesen áll ezekkel a törekvésekkel szemben Mátyás főherceg alakja, ki látja a dinasztia veszedelmét, tudja, hogy csak egy úton lehet segíteni, de még nem érzi elég erősnek magát, hogy az elhatározó lépést megtegye.

Mennyire feltűnnek a túlbuzgó vallásos érzésűekkel szemben nem csak a sokkal türelmesebb protestáns főurak, hanem egy-két felvilágosultabb katolikus főúr magatartása és cselekedetei is.

¹ L. M. O. E. X. k.

Rudolf király és kormánya a Bocskay támadását úgy akarta lecsillapítani, hogy 1605. január 6-ára országgyűlést hirdetett Pozsonyban.

Bocskay István támadása kezdetén, két kisebb ütközetben, nem győzött ugyan, de az elégtelenség oly nagy volt az egész országban, hogy Bocskay hadai csakhamar tekintélyes számúak lettek. Hozzá pártoltak a hajdúk is, az északi városok közül is többen; nemsokára megnyitotta kapuit Kassa is.

Ez idő alatt a király, Mátyás főherceg és a különböző kamarák, megkancelláriák az országgyűlés összehívása idejéről, az elébe terjesztendő propositiókról tanácskoznak Pozsonyban, Bécsben és Prágában. Az eredmény az, hogy Bocskay előnyomulása miatt az országgyűlést nem lehet megnyitni még január hónap második felében sem s a király békésebb időkre halasztja.

E helyett Bocskay hirdetett 1605 ápr. 17-ére Szerencsre országgyűlést.

Básta, kiben egyedül remélte Rudolf azt a vezért feltalálhatni, ki a magyarok mozgalmát le tudja verni, menekült Pozsony felé; éhezett, elgyengült katonáit a hajdúk üldözték, egyes hajdú-csapatok Morvába is becsaptak.

Bocskay nagy politikai tapintattal készítette elő ezalatt a szerencsi országgyűlés ügyét. Meglátogatta egyenként a felsőmagyarországi főurakat. Látogatása hatását növelte, hogy Erdélyben a megyék és székelyek 1605 február 21-én a maros-szeredai gyűlésen Erdély fejedelmévé választották.

A szerencsi országgyűlés valószínűleg 1605 április 17-én nyílt meg. Először Bocskay Istvánt Magyarország fejedelmévé kiáltották ki április 20-án. Bocskay letette az esküt és az országgyűlés megkezdette további nagyfontosságú működését: a békealkudozás, a kiegyezés nehéz kérdése megoldását. Mindkét küzdő félnek érdekében volt a béke mielőbbi megkötése, mert a harcz alatt legtöbbet szenvedett maga az ország.

A szerencsi országgyűlés a mit csak lehetett, megadott az újonnan választott fejedelemnek s felszólította Erdély rendeit is, hogy tartanak szorosán össze Magyarországgal, hogy lehessenek végre egy membrummá. Ugyancsak ez a gyűlés készíti el és küldi szét Európa népeihez azt a védíratot, melylyel igazolja felkelését, s mely az okok eloadása által Rudolf és kormánya ellen vádíratá lett. A vádírat felsorolja a kinevezett hivatalnokok igazságtalanságait, kik előtt nincs irgalom és kegyelem, több kárt okoznak a hosszas küzdelemben elgyengült magyarnak, mint legnagyobb ellensége. A legfontosabb váratat idegen vezérekre bízza, kiktől egymásután foglalja el a török, míg a magyar vezérek rendszeren győznek a törökök felett. Csordultig telt a pohár, midőn Rudolf Bastára és Belgiojozora támaszkodva, oly rendeleteket adott ki, hogy azok végrehajtása esetében Magyarországon az alkotmányos szabadságot, a vallás szabad gyakorlatát a végveszély

fenyegette, a midőn Rudolf 22,000 embert küldött Bástá és Kollonich alatt nem a török ellen, hanem magyar alattvalóira. Ekkor aztán szövetkeztek a törökkel.

A szerencsi gyűlés eloszlása után Bocskay hadai szaporodtak, úgy, hogy Erdély segélyére is jelentékeny hadi erőt küldhetett; egy más nagyobb sereget Magyarország északnyugati részeinek meghódításával bízott meg.

Rudolf napról-napra növekedő kedélybetegsége miatt a Habsburg dinastiát az a veszedelem fenyegette, hogy Magyarországból még azt is elveszíti, a mit eddig a töröktől megvédelmezett. A főhercegek, Mátyás, Miksa, Ferdinánd és Ernő Linzben tanácskoznak, hogy a veszedelmet mikép háríthassák el, s tanácskozásuk eredménye lett, hogy elmentek Prágába, itt Rudolf előtt Ferdinánd magyarázta a nagy veszedelmet és sikerült is reá vennie Rudolfot, hogy megbízza Mátyás főherceget a Bocskayval való béketárgyalások megkezdésére.

Bocskay békefeltételei első helyén állottak: a vallás szabad gyakorlata és az ország alkotmányos jogainak helyreállítása. Bocskaynak segítségére jött Illésházy István is, kinek Rudolf kapzsisága miatt Lengyelországba kellett menekülnie. Illésházyban Mátyás főherceg is, Bocskay is bízott. Benne mindkét fél a béke őszinte barátját és előmozdítóját látta, kinek tapasztalatban gazdag, hosszú élete elég tapintatot és bölcseséget adott, hogy a legnehezebb kérdések megoldását is békés úton lehessen tőle várni.

Bocskay föltételei úgy az egyházi, mint a közjogi és belpolitikai téren meglehetősen szigorúak voltak, a külpolitika tekintetében azt követelte, hogy Rudolf a vele megkötött béke után a törökkel is későn békét és pedig a Bocskay közbenjárásával.

Rudolf és Mátyás helyzete nagyon nehéz volt; seregük, pénzüik elfogyott, nem kaptak sem a német fejedelmektől, kik részint vallásukat, részint függetlenségüket féltették, sem a lengyelektől. Sőt mindenki azt tanácsolta, hogy minél hamarább lesz béke a magyarokkal, annál jobb.

Az eredetileg Lőcsére tervezett béketanácskozásokat Korponára tették át, kölcsönös megegyezéssel.

Bocskay pártja és hadserege Korponán s körülötte elterülő községekben gyűlt össze. Bocskay, Erdélyből visszatérő útja alkalmával, Rákos mezején találkozott a török nagyvezérrel, kire a főurak fényes csoportja, a 7000 válogatott, szép huszár élénk benyomást tett.

A fejedelem november 17-én érkezett Korponára. A helyváltozásról a követek egy részét, kik táborában jelen voltak, szóval értesítette, másokat írásban. Az országgyűlésen úgy a főrendek, mint a rendek közül igen jelentékeny számú tag volt jelen.

Bocskay hívei között az egyezkedés alatt két párt alakult; az egyik, a melyik nem volt megelégedve Bocskay feltételeivel, többet kívánt. Ez a párt a kisebbség volt, de befolyását növelte, hogy a

hajdúság altisztjei és ezekkel a hajdúság hozzájuk csatlakozott. De a fejedelemnek és Illésháznak (igaz, némi jutalmakkal és Bocskay 1605 december 12-én Korponán kelt szabadalomlevelével) sikerült őket lecsendesíteni. Számosabb volt a békepárt. Tagjai voltak a főurak, a megyék nagy részének és városoknak követői.

November 24-én kezdték meg a király és főherczeg válaszának tárgyalását, melyet Bocskay július 17-iki föltételeire adtak. Ezeket a föltételeket Prágában is, Bécsben is vakmerőeknek találták s a válasz annak a hangulatnak volt megfelelő.

Legnagyobb erővel követelték a feltételek a vallás szabad gyakorlatát. Nem volt ez feltűnő, hiszen ezekben az időkben Magyarországon mindössze 300 katolikus pap volt, beleszámítva valamennyi érseket, püspököt, apátot, prépostot, kanonokot, plébánost és fölszentelt szerzetest, kivétel nélkül. El lehetett volna törülni a katolikus vallást, de ez a nagy tömeg mérsékelt maradt s nem utánozta az angolokat, hollandokat, spanyolokat, csak egyenlő szabadságot kívánt minden vallásfelekezetnek.

Evvél a böles mérséklettel szemben az udvar magatartása a lehető legelfogultabb volt. A vallás kérdése az udvarban rendre négy pártot hozott létre, a kérdés eligazításába beleavatkozott a pápa, II. Fülöp spanyol király; de végre is az eredmény az lett, hogy a pápa kimondta a „tolerari posse“-t, mikor meggyőződtek, hogy másképen segíteni nem lehet.

A török béke is nehéz kérdés volt. Rudolf egészen másképen látta a helyzetet, mint Mátyás főherczeg. A király nem akart békét kötni; ez esztelen akaratát a külföldi, a körülményekkel ismeretlen követek pártolták, kikkel szemben a főherczeg háta mögött megalakult a békepárt.

A nádorság kérdése újabb zavart okozott. A rendek végre is azt határozták, hogy a legközelebbi országgyűlésen nádort választanak.

A kamarák is a Habsburg-kor intézményei. Feladatukat, hogy a kormány számára pénz legyen, nemcsak a törvény korlátain belül, hanem a törvény ellen is megoldották. Régi törvényes és hagyományos szokás és rend volt Magyarországon, hogy a család ingatlan vagyona a fűtség kihaltával a „koronára“ szállott vissza s a korona viselője újra eladományozta annak, a ki arra érdemeket szerzett. De ez a kamarák korában megváltozott. A korona viselője nem adományozta el, az ilyen magvaszakadt birtokokat, hanem eladta. S kezét nemcsak akkor tette reá a birtokra, ha másod vagy harmad ágú fiutódok éltek; de ha szükség volt a pénzre, még az első ágú fiutód ellen is fel léptek s a birtokot elvették. Ezek a visszaélések voltak azok, a melyek még az udvarias Bocskayt is kiharították türelméből s erős szavakkal követelték, hogy a mohácsi vész előtti kincstartó és kincstartói hivatalnokokat állítsák fel ismét. A kamarák magaviseletére legjellemzőbb

eset az Illésházy István esete, rajta kívül: Dobó Ferencz, Homonnay György és Bálint és mások. A kamarák érdekében az uralkodó környezete is kifejtette minden erejét. A régi rendszer most tarthatatlan, mert a II. Lajos alatt rendszeressé lett túlkapásokhoz vezetett volna. Forgács, a király és a főherceg nevében, mást nem is ígért, mint hogy a kamarák a legközelebbi országgyűlésen reformáltassanak. A gyűlölet a magyarok részéről a legnagyobb volt a pozsonyi kamara és a szepesi kamara elnöke, Szuhay és Migazzi ellen, kik egyszersmind főpapok is lévén, a gyűlölet az elnökökről átment a főpapságra is. Érdekes követelése a rendeknek, hogy megyés püspök csak az lehessen, kinek meg is van a megyéje s csak ezimzetes ne lehessen, mert az ilyeneket azután más világi hivatalok jövedelmeivel kell kárpótolni. Ebben a kérdésben több emlékirat s úgynevezett röpírat is növelte az izgatottságot. A dolog lényegét ebben a kérdésben is Bocskay ismerte fel. A papi pályán a legegyszerűbb származású is elérhette a legmagasabb méltóságot, természetesen akkor is bizonyos szolgálatok segítségével. Ilyenek voltak Szuhay, mézsáros fia, Migazzi, horvát paraszt fia. Mint-hogy a nemesség hiánya a jelenlegi főpapoknál egyik ok volt, így előállott egy közvetítő indítvány, hogy főpap csak nemes lehessen.

Közvetlenül ez után következik a rendek kívánsága a jezsuiták-ról. Majdnem következetlenségnek tűnik fel, ha meg nem gondoljuk, mi lett eredménye Erdélyben a jezsuita kormánynak: néhány győzelem s tíz évig tartó nyomor, Básta szekere. Ettől félték a magyarországiak is. De e mellett félelmüket növelte az a szokás, mely az adományozó levelekben a XVI. század végén és a XVII. század elején szokássá lett, hogy a király az adományozott, vagy zálogba vetett birtokokon vagy uradalmakon a vallás, az egyház ügyében az adományosnak vagy zálogbirtokosnak és örökösének semmi jogot, hatalmat vagy jurisdictiot nem ad, hanem megtartja magának. Nem ismeri el a „cuius regio, eius religio“ elvét. Mi lesz már most a protestáns földesúr a birtokon, vagy uradalmon talált vagy ezután kinevezett katolikus papokkal szemben? A rendek azt kívánták, hogy ezután az adományozó levelekben ilyen záradék ne legyen. Az udvar egy ideig ennek a kívánságnak is hevesen ellene állott, de miután belátta, hogy ennek a záradéknak az akkori viszonyok között nem sok haszna van, beleegyezett, hogy az eredeti, megszokott szöveg maradjon; a jezsuiták ügye pedig a legközelebb tartandó országgyűlésre halasztassék.

Panaszkodtak a magyar nemesség mellőzéseért úgy a katonai, mint polgári főbb állásokban. Ismét felemlítik a magyar vezérek alatt vívott győzelmeket, az idegen vezérek alatt szenvedett vereségeket. Azonkívül: az idegen vezérek nem ismerik a magyar viszonyokat, nem tudnak alkalmazkodni a körülményekhez s az eredmény itt is az, hogy az idegen vezéreket és katonákat jobban gyűlölik, mint a törököt. Hogy pedig hadvezéreknek való magyar nemesek ez időkből is voltak, bizonyítják a Basta, Belgiojoso stb. vezérek vereségei.

Boeckay ennek a sérelemnek orvoslását is kívánta. Rudolf korában különösen elszaporodtak a magyar területen levő várakban a külföldi tisztek, katonák. Ezek ellen az országgyűlés többször felszólalt, de nem lett eredmény. A fejedelem most azt kívánta, hogy az ország egész területén, városaiban, váraiban az összes hadi tisztségek, katonai előljáróságok — ide számítva a főispánságokat is — a kerületi generálisoktól kezdve le a legutolsó vicekapitányig vagy hadnagyig — magyarokkal töltsessék be.

Ugyanezen kérdéssel együtt kellett megoldani a végvárak őrségének kérdését is: idegenek vagy magyarok legyenek-e? Az idegen őrségek már oly gyűlöltekké voltak, visszaéléseik, zsarolásaik miatt, hogy az egész ország a magyar őrsegeket kívánta. Erre a célra jól lehetett volna alkalmazni a Báthory István által alapított hajdúkat; de ezeket mellőzték, helyettük a mezei hadakat, idegen zsoldosokat alkalmazták. A hajdúkból akart Thurzó György is 1604-ben egy állandó, jól szervezett magyar sereget szervezni, mely magja legyen a későbbi nagyobb seregeknek. Így a hajdúk kenyerüket tisztességes, becsületes foglalkozással szerezték volna, az ország még megmaradt részeit védték volna s nem lett volna szükség az idegen, tunya és minden érdek nélkül küzdő katonaságra, melynél a hajdúk sokkal kevesebb zsold mellett is szolgáltak. De Rudolfal s még Mátyással sem lehetett ennek hasznát és előnyeit megértetni. Rudolf határozottan kijelentette, hogy olyan katonát alkalmaz, a melyet akar. Ezt ugyan az alkudozások rendjén nyíltan kimondani nem lehetett; hivatkoztak tehát a XVI. század egy más országgyűlési kérésére, hogy a magyarok önerejükön országukat megvédeni nem tudják, segítsenek uralkodóik idegen segélylyel. Hogy aztán az idegen segélyben mennyi haszon volt, kitűnt, midőn a XVII. század elején azt követelték, hogy az idegeneket vigyék ki az országból.

A Boeckay javasaltai között az is ott volt, hogy az országgyűléseken maga a király is jelen legyen. Ez sértette Mátyás főherceget; de ezt nem vették a rendek tekintetbe s kívánságuk mellett megmaradtak.

A béketárgyalások tárgyai voltak még: A hűtlenségi esetek. A törvénytelenül elkobzott javak ügye. A közböcsánat kölcsönös böcsánat. Külön hitlevél. Új hűségeskü; törvényes ellentállás az aranybulla értelmében. Boeckay adományainak és nemesítéseinek ügye. Főpapok panasza az egyházi javak zálogbavetése miatt, a mi a protestantizmus hatalmas terjesztője. Az ország törvényei czélszerű reformja. Panaszok az idegenek birtokvásárlásai miatt, paraszt községek városi rangra emelése s a magyar cancellaria teljes háttérbe szorítása miatt. A rendek követelése lesz alapja az 1608. IX. és X. t.-cikknek. A magyar cancellaria visszaszorítása a magyar ügyek vezetésétől Rudolf idejében éri el tetőfokát. A magyar cancellár és az ügyvezető titkár Prágában egy magyar emberen se tudott segíteni. Csattanós példája ennek Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben küldötteinek esete. 1604 első hónapjaiban a templomok és birtokaik elvétele miatt ezek az alázatos, jó német és

hű király-párti polgárok, kik az udvar nyelvén is jól tudtak beszélni, elindultak panaszaikkal Bécsbe; innen Prágába utasították. Tizennyolcz hétig voltak Prágában, tizenöt befolyásos protectornak adtak 40—40 aranyat s különböző ajándékokat s végre is a „jó“ Corraduzzi mondá meg nekik, hogy menjenek haza s ne költsenek hiába. Mikor elbúsulva a magyar titkárhoz mentek jó tanácsért, ez megmutatta nekik az 1604. XXII. t.-cikket.

Mindezek nagy hatással voltak a korponai rendekre, úgy, hogy Bocskay és Illésházy csak nehezen tudtak velők boldogúlni.

A békealkudozások még nem voltak befejezve, midőn november 25-én Forgách Zsigmond emlékiratot nyújtott be a rendek elé.

A Forgách kívánságainak megfelelően a rendeknek is volt egy kívánságuk: hogy azokhoz a czikkelyekhez, a melyeket ők a következő országgyűlésen javaslatba fognak hozni, a korona már előre megadja beleegyezését.

Mindkét részről oly kívánságok voltak, hogy csak Illésházy közbe lépése akadályozta meg a béketárgyalások félbeszakítását.

Forgáchsal megegyeztek a rendek a *törökbéke*, a *nádorválasztás* kérdése felől a jövő országgyűlésen, melyet a rendek „de facto“ akartak minden vita nélkül megtartani. A *kamara törlésében*, mely szerint a kamarák lényegökben fennmaradnak, de a kincstárnok mellé „hű perceptorokat“ állítson az ország. A thesaurarius püspök ne lehessen, hanem csak világi férfiú. A magyar katonaság alkalmazása, Forgách hite szerint, meglesz. De e hitnek semmi alapja nem volt, nem egyezett volna bele sem a király, sem a főherczeg, sem a német tartományok. A hűtlenség bűnével vádoltak ellen ezúttal a felség külön hitlevélben fog bocsánatot adni. Forgáchnak azonban nem levén meg a teljes felhatalmazása, sok és fontos kérdés maradt a fennebbieken kívül megoldatlanul.

Teljesen megoldatlanul maradnak a vallási kérdések. A rendek kívánsága, a tisztségek valláskülönbség nélkül való osztása nagy vihart támaszt a papi körökben. A „Partium“ ügye; fél ország Bocskay alá kívánkozik. Végre mégis sikerült a békejavaslatokat írásba foglalni s december 3-án a rendek is elfogadták.

A rendek még december 10-ig együtt maradtak, hogy a béke megkötéseig szükséges intézkedéseket megtegyék.

A korponai országgyűléssel egyenlő jelentőségű a kassai országgyűlés 1606. április és május hónapokban.

Úgy Bocskay, mint a rendek, sőt maga Illésházy is azt hitték, hogy a béke megkötése nem terjed hosszú időre. Csalatkoztak. A bécsi bizottság a békének minden pontját ab ovo vette, úgy, hogy hat hétnél tovább tartott, a míg meg tudtak állapodni. Illésházy Horváth Péter deákot küldte Bocskayhoz a kiegyezéssel. Ő maga kifáradva, a trencsényi fürdőben keresett üdülést.

Nagy és nehéz dolog állott most Bocskay előtt, épen mint Mátyás főherczeg előtt. Bocskaynak tömegekkel, pártokkal kellett megküzdenie,

Mátyás főherczegnek pedig Rudolf királylyal, kinek kedélybetegsége napról-napra súlyosabb lett.

Mátyás főherczegnek útjába sok akadályt gördítettek a túlzó katolikuskok: Forgách Ferencz nyitrai püspök, a pápai nuncius, a spanyol követ, különösen a vallás ügyében. Jóllehet a pápa kimondta a „tolerari posse“-t, ennek a túlbuzgókra nem sok hatása volt.

Ez ellen a párt ellen a főherczeg is elküldötte Prágába a maga követét, Breuner Siegfried Kristófot, az ausztriai kamara elnökét, hogy Rudolf előtt tárja ki nyiltan a helyzet képét s vigye ki, hogy a császár fogadja el az 1606. február 9-diki egyezséget. Rudolf elhatározta végre márczius 21-én, hogy a bécsi kiegyezést megerősíti, erről a napról kelt az erről szóló kir. oklevél, mint a felhatalmazó okirat is, mely Mátyás főherczeget Magyarország kormányzójának nevezi ki. Természetes, hogy Rudolf mind a két oklevelet egy rakás feltételhez kötötte, de szerencsére ezek külön levelekben voltak megírva, Mátyás főherczeg szépen félretette, s így az oklevelekből minden megszorító kikötés kimaradt.

A bécsi februári cikknek Bocskayval elfogadtatása is sok gondot adott Mátyás főherczegnek.

Bocskayban azonban erősebb volt az alkotmányos érzés, mint Bécsben gondolták; márczius 7-én kelt meghívó levelével országgyűlést hirdetett április 16-ikára Kassára. Két nappal a meghívó kelte után elkészítette az 1606. április 4-ikére hirdetett kolozsvári országgyűlés számára a fejedelmi előterjesztéseket, melylyel a fejedelem a bécsi februáriusi egyezésnek Erdélyre vonatkozó pontjait az erdélyi rendek elé azon megokolással küldi be, hogy nem akarván „semmit az kegyelmetek híre nélkül végezni és cselekedni a kegyelmetek jövendőbeli állapotja felől, akartuk kegyelmetek eleibe egész országúl támasztani (a bécsi cikket) és arról per voces liberás a kegyelmetek sufragiumát érteni“.

A kassai országgyűlés, régi szokás szerint, csak rendre népesedett meg, de Szt.-György-napkor már a három országgyűlés között a legnépesebb volt. Ekkor nyitotta meg a fejedelem a népes országgyűlést, melyen legelőször is az lett köztudomásúvá, hogy bár a fejedelem maga is nagyon óhajtáná a kibékülést, de evvel az egyezséggel, több ok miatt, nincs megelégedve. A fejedelemnek ez a hangulata tetszett mindazoknak a túlkapó elemeknek, melyeket már a megelőző gyűléseken is csak nehezen lehetett féken tartani. Voltak, a kik a Bocskay által adományozott birtokaikat féltették s ezért szerették volna, hogy Bocskay hatalma minél nagyobb területre terjedjen. Ezek mellett sokkal nagyobb számmal voltak, kik politikai célokból tartoztak a túlzók pártjához: a felsőmagyarországi és erdélyi főurak és követek. Ezek azt akarták, hogy Magyarországból, Kassából, Tokajból, Erdélylyel együtt, Bocskay hatalma alatt hatalmas magyar államtest alakuljon. A zavart növelte még a török beavatkozása is. A török attól félt, hogy

ha Bocskaynak sikerül békét kötnie a királylyal, akkor ő kedvezőtlenből fog köthetni. Épen ezért biztatta a túlzókat, hogy így meg úgy lesz. Ide csatlakoztak a hajdúk is.

Mindezek nem téríték el Bocskayt a helyes útról; templomi kincsek és kölesönök útján szerzett mintegy 160,000 tallért, mely öszszeggel a zúgolódókat lecsillapította, a leglármasabbakat azonban, egyszerűen felakasztatta. De a Bocskay és Illésházy minden jóakarata a mérsékelt elemek túlsúlyra juttatásában majdnem megbukott a Rudolf kormányának erőszakosságán. Ilyen volt Bocatius elfogatása, Kassán az elfogott német zsoldosok lópor-összeesküvése a fejedelem és a rendek ellen. Mindezek a politikai életet olyanná tették, a milyen volt kevés-sel a mohácsi vész előtt.

Ez csak a fölszín volt; a mélyben uralkodott a komoly elem, mely a békét igazán akarta, s a mint a zajongó hullámok kezdettek kiféradni, úgy lépett előtérbe ez a komoly elem s vette kezébe ismét a béke ügyének vezetését. Így azután hozzáfoghatott az országgyűlés a bécsi czikkek tárgyalásához is május 12-én az országos határozat szövegezése is megállapított és elfogadtatott.

A további béketárgyalásoknál legtöbb zavart okozta a vallás és az egyházpolitika ügye. Úgy ezek, mint a többi fontos ügyek: a nádor, a személynök, a szt. korona, a született és honfűsített magyarok jogai és más számos vitás kérdés vagy a tárgyalások alkalmával rendeztetett, vagy a legközelebb tartandó országgyűlésre halasztatott. Az országgyűlés azután feloszlik, a nélkül, hogy határozott volna a felett, hogy a Bécsbe küldendő követtség korlátlan fölhatalmazást kapjon-e a további alkura, vagy ultimatumot? Ezt egy bizottságra bízták, hol győzött Illésházy pártja és a bizottság korlátlan felhatalmazást kap.

Igy jön létre az 1606-iki bécsi béke, melynek folytatása az 1608-iki pozsonyi országgyűlés, hol a koronázás előtti és utáni törvény-czikkekben a magyar nemzet helyre pótolta mindazokat a mulasztásokat, melyeket több mint 150 év alatt figyelmen kívül hagyott,

Domján István.

Velasquez.

A név, mely czikkemnek czíme, az európai culturtörténetnek egyik legünnepeltebb neve. Waagen a világ legnagyobb festőjének nevezi, „a ki valaha élt és festett“. Művei el vannak terjedve az egész világon; mindenütt a csodálat és bámulat tárgyai. Nemesak hazájában őrzik kegyelettel festményeit és büszkélkednek velök, hanem Angliában, Franciaországban, Németországban, Szentpétervárott, mindenütt büszkén mutogatják műveit. Olaszországnak majd minden nyilvános képtárában találunk festményeiből, még a magán gyűjteményekben is, mint pl. a milánói Brerában. Bécsben a császári képtárban 13 műve van, a Harrach-féle gyűjteményben egyikel egzszebb arcképeinek, a bibornoki ornatusba öltöztetett infánsnak képe. Csak a budapesti képtárakban nem találjuk egy eredeti művét sem, meg Belgrádban, Bukarestben, Sofiában.

Meg fog nyilni néhány év múlva *Szépművészeti Múzeum*-unk és nem lesz benne Velasqueznek, a világ egyik legnagyobb coloristájának egyetlen egy eredeti műve sem, mert a mi lehetett volna: *Baltasar Carlos* infáns képe, annak megvételét szerencsétlen történetű képtárigazgatónk elmulasztotta, tehát Benczur Gyula művészünk tulajdona lett. A mit pedig e sorok írója ajánlott megvételre egy genuai mű-úrústól, annak megvizsgálására nem jutott 250—300 franknyi utiköltség a m. kir. orsz. képtár átalányából, noha genialis volt pénzügy-miniszterünk, Wekerle, milliókat tudott előirányozni a *Szépművészeti Múzeum* céljaira.

De nem akarjuk e helyütt kritika tárgyává tenni orsz. képtárunk eljárását, csak okát akartuk adni, hogy ha az országnak a kisedevők felett álló összes iskoláiba bevitt művészeti oktatás eredménye következtében valaki Velasquez műveit keresné orsz. képtárainkban, miért keresné hiába.

Orsz. képtárunk vezetőségéről ezúttal, a Velasquez-kiállítás alkalmából, dicsérettel és igaz elismeréssel kell megemlékeznünk. Készséggel kell elismernünk, hogy ügybuzgalommal s szakértelemmel tesz meg minden „pénzbe nem kerülő“ intézkedést közönségünk műérzékének ápolására, fejlesztésére. Egymásután rendez tárlatokat a régi és modern metszetekből, evidentiában tartja a külföldön eladásra kerülő műgyűjteményeket. Antwerpenben országos ünnepélyekkel, diadalmenetekkel, az egész művelt világból összehordott Van Dyck-képekkel ünnepelték meg a mester születésének három-százados évfordulóját s orsz. képtárunk legott Van Dyck kiállítást rendezett a nagy festő műveinek reproductióiból. Ez év júniusában Madridban rendeztek Velasquez-kiállítást, a nagy spanyol festő születésének három-százados emlékére és orsz. képtárunk sietett összehordani Velasquez műveinek másolatait.

Budapest rendezett a nagy mester emlékére Velasquez-kiállítást; mi Kolozsvárott egy rövidke cikket szentelünk a kiváló festő emlékének s benne felhívjuk Budapestre utazó közönségünk figyelmét a Velasquez-kiállításra, melynek megtekintését érdekesnek és tanulságosnak is tartjuk.

A három teremben elhelyezett 146 mű között van 18 olajfestmény, a többi fénykép és metszet-sokszorozás. Az olajfestmények között ott van az országunkban egyetlen Velasquez-kép, a Benczur tulajdonában levő *Don Carlos Baltasar* infáns vadásruhában, IV. Fülöp spanyol királynak és nejének Bourbon Izabellának legidősebb fia. A kép a mesternek egyik sikerült, szép kivitelű, jól conservált műve, melynek hasonlója megvan a madridi Pradoban, hol 62 képe van együtt. Emlékezet után festett másolatnak tűnik a Kilenyi Hugó tulajdonát képező *IV. Fülöp spanyol király a marsalbottal*, melyen az arcot leszámítva semmi sincs Velasquezre emlékeztető. Az olajmásolatok között csak kettő van igazán sikerültnek mondható: *Margit infánsnő*, melynek eredetije a bécsi császári képtárban van, a másik *Montanyes spanyol*

szobrász arczképe, eredetije a mádridi Pradoban. Mindkettő Balló Ede másolata. Érdekesség tekintetében első helyet érdemlik: *X. Incze pápa* és *Don Carlos Baltasar* lovasképe. Az előbbeninek eredetije Rómában van a Doria palotában, az utóbbi a Pradoban. Mindkettő hatalmas alkotás, mondhatni a világ összes arczképei és lovasképei között a legjobbak közé tartoznak. A nálunk kiállított másolatok azonban szerfelett gyengék és fogyatékosak. Hasonlóan gyenge másolatok a többiek mind. *A las hilanderas*-t Velasquez híres képét, Tornai Gyula a leggyengébb másolatban állította ki. *Moenippus* és *Aesopus* Balló Ede másolataiban igen hézagos vázlatok. A többi szót sem érdemel.

Megütközéssel láttuk, hogy festőművészeink, a kik egyenesen Velasquez másolása végett mentek Bécsbe, Madridba, nem a legjobb, leghatásosabb műveit válogatták ki a mesternek, hanem a legkevésbé rokonszenves festményeket. Sajnálattal nélkülöztük a kiállításon a *Vulcanus* híres képét, *A los borrachos*-t, *A las lanzas*-t, *Bréda átadását*, a híres *Feszületet*, *A las meninas*-t, *Bourbon Izabellát*, *Olivárez*-t, *Don Juan d' Austria*-t, melyeket mind csak metszetekben, fényképekben, heliogravurekben láthatunk. Ez utóbbiak közt remek reproductio *Quevedo* spanyol költő mellképe.

Azokban a tárlat így is érdekes, tanulságos s rendezőjének, dr. Térey Gábornak becsületére válik. Mindenesetre jelentékenyen hozzájárult vele közönségünk műérzékének fejlesztéséhez s kifejezésre juttatta általa a kegyeletet és megemlékezést a világ egyik legnagyobb művésze, a reális festészet egyik legnagyobb mestere iránt. Mert Velasquez-t bizonyára a legnagyobb művészek közé kell sorolni nemcsak a XVII-ik században virágzása tetőpontjára jutott spanyol festészetben, hanem a művészetek egyetemes történetében is.

Ha Velasqueznak összes festményeit számbaveszszük, mindannyiban a nagy realista tűnik elénk, a színek nagy mestere. Miként egyik tehetséges kortársa: *Zurbaran*, ő is teljesen elfordult a képzeletvilágtól, mindig és mindent a természet után festett. Arczképet, embert, állatot, tájképet, az élő és élettelen természetet, mindent a valóság után ábrázolt. Még szent képeiben is realista volt egész a naturalismusig. Madonnáit is élő modellek, sevillai pórnök után ábrázolta. Mindig az igazságot, a valót, az élethűséget, a természetet akarta kifejezni és soha sem idealizált. Szinte sajnáljuk, hogy nagy tehetségét olyan bárgyú lények, ostobák, hülyék ábrázolására is kellett pazarolnia, mint a minővel a spanyol királyok, főleg IV. Fülöp udvara tele volt. Törpéket, udvari bolondokat, bohóc ruhákba öltözött udvari személyeket, parókás, krinolinós bábokat kellett festenie az udvari festőnek, — és megörökítenie egy sereg formátlan alkatot, semmitmondó, kifejezéstelen, szellemtelen arcot. De ő mindezt nagy művészettel cselekedte meg, felülmúlhatatlan természeti hűséggel festett mindent úgy, a mint a valóságban volt. Ez tette őt nagy realista művészzé. Ezért nevezzük Velasquez-t a világ egyik legnagyobb arczképfestőjének.

Dr. Ferenczy József.